

अतृप्त उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह
दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
अम्बिका सिग्देल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
विश्वविद्यालय क्याम्पस, त्रि.वि.
कीर्तिपुर, काठमाडौँ
२०६४

अतृप्त उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह
दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
अम्बिका सिग्देल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
विश्वविद्यालय क्याम्पस, त्रि.वि.
कीर्तिपुर, काठमाडौँ
२०६४

अतृप्त उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह
दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
अम्बिका सिग्देल
नेपाली केन्द्रीय विभाग
विश्वविद्यालय क्याम्पस, त्रि. वि.
कीर्तिपुर, काठमाडौँ
२०६४

_____
( )
वाह्य परीक्षक

_____
(केशव सुवेदी)
शोधनिर्देशक

_____
( )
विभागीय प्रमुख

नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

मिति : २०६४/०१/२५

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्रा अम्बिका सिग्देलले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको अतृप्त उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१) प्रा. घनश्याम उपाध्याय कँडेल (विभागीय प्रमुख)	.....
२) सह-प्रा.डा. ताराकान्त पाण्डेय (बाह्य परीक्षक)	.....
३) सह-प्रा. केशव सुवेदी (शोधनिर्देशक)	.....

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

नेपाली एम.ए. दोस्रो वर्षकी छात्रा अम्बिका सिग्देलले *अतृप्त उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन* शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । म उहाँको यस शोधकार्यसँग सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति: २०६३।०९।२८

(केशव सुवेदी)
सहप्राध्यापक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

कृतज्ञता-ज्ञापन

अतृप्त उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दशौं पत्रको प्रयोजनको लागि आदरणीय गुरु सह-प्राध्यापक केशव सुवेदीज्यूका निर्देशनमा तयार पारेकी छु । आफ्नो कार्य व्यस्तताका बीच पनि प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा प्रेमपूर्वक निर्देशन तथा आवश्यक सर-सल्लाह, सुझाव दिएर अमूल्य सहयोग गर्नुभएकोमा श्रद्धेय गुरुज्युप्रति म हार्दिक आभार एवम् कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी प्रस्तुत शीर्षकमा शोधपत्र लेख्ने सुअवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. दयाराम श्रेष्ठज्युप्रति म हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्नका लागि आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि.

केन्द्रीय पुस्तकालयप्रति पनि म आभार व्यक्त गर्दछु ।

आर्थिक र व्यावहारिक समस्याहरूसँग सङ्घर्ष गर्दै मेरो अध्ययन कार्यलाई यस अवस्थासम्म ल्याउन योगदान गर्नुहुने मेरा पुजनीय पिता मयानाथ तथा माता भूमिका सिग्देलप्रति म आजीवन ऋणी छु । त्यसै गरी यस शोधपत्र तयार गर्नका लागि उपयुक्त वातावरण मिलाई लेखनकार्यमा सहयोग गर्नुहुने मेरा श्रीमान् दुश्यन्तराज निरौलाको योगदान पनि उल्लेखनीय छ । त्यसै गरी यस शोधपत्रको कम्प्यूटर छपाइमा शुद्धाशुद्धि हेरी छपाइ कार्यमा शीघ्रता प्रदान गर्नुहुने मेरा दिदी, भिनाजु भगवती/पोषराज दहालप्रति पनि आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । त्यस्तै कम्प्यूटर छपाइ कार्यमा महत्त्वपूर्ण सहयोग गर्नुहुने राजभाइ श्रेष्ठ तथा सन्तोष दहालप्रति पनि आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । त्यस्तै यस शोधपत्र लेखनका अवधिमा आइ परेका विभिन्न समस्याहरूको समाधान गर्न सहयोग गर्ने मेरा सहपाठी साथीहरू सुजाता पौड्याल, लीला उप्रेती, मुना गुरुङ्ग र ज्ञानु भुजेलप्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरसमक्ष पेश गर्दछु ।

अम्बिका सिग्देल
एम.ए. दोस्रो वर्ष
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर, काठमाडौं
मिति: २०६३।०९।२८

विषय-सूची

क्र.सङ्.	विषय	पृष्ठ
	पहिलो परिच्छेद	
	शोधपरिचय	१-५
१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधपत्रको प्रयोजन	१
१.३	विषयपरिचय	१
१.४	समस्याकथन	१
१.५	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७	शोधकार्यको औचित्य	४
१.८	शोधकार्यको सीमाङ्कन	४
१.९	शोधविधि	५
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	५
	दोस्रो परिच्छेद	
	लीलबहादुर क्षेत्रीको सङ्क्षिप्त परिचय	६-१५
२.१	लीलबहादुर क्षेत्रीको जीवनीपरिचय	६
२.१.१	जन्म र जन्मस्थान	६
२.१.२	पारिवारिक पृष्ठभूमि	६
२.१.३	बाल्यकाल र शिक्षादीक्षा	७
२.१.४	विवाह र दाम्पत्य जीवन	८
२.१.५	आजीविका र संस्थागत संलग्नता	८
२.१.६	साहित्यसिर्जनामा प्रेरणा र प्रभाव	९
२.२	लीलबहादुर क्षेत्रीका सिर्जनशील व्यक्तित्वका विविध पाटाहरू	१०
२.२.१	उपन्यासकार व्यक्तित्व	१०
२.२.२	कथाकार व्यक्तित्व	१२
२.२.३	नाटककार व्यक्तित्व	१३
२.२.४	निबन्धकार व्यक्तित्व	१३
२.२.५	कवि व्यक्तित्व	१४

तेस्रो परिच्छेद

लीलबहादुर क्षेत्रीको औपन्यासिक यात्रा र प्रवृत्तिहरू १६-२८

३.१	औपन्यासिक यात्रा	१६
३.२	औपन्यासिक प्रवृत्तिहरू	२३

चौथो परिच्छेद

अतृप्त उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन २९-६३

४.१	उपन्यासविधाको सामान्य परिचय	२९
४.१.१	कथानक	३०
४.१.२	चरित्रचित्रण	३०
४.१.३	परिवेश	३१
४.१.४	दृष्टिविन्दु	३२
४.१.५	उद्देश्य	३३
४.१.६	भाषाशैली	३३
४.१.७	अन्य तत्त्वहरू	३४
४.२	औपन्यासिक तत्त्वका आधारमा अतृप्त उपन्यासको विश्लेषण	३५
४.२.१	सङ्क्षिप्त कथासार	३५
४.२.२	संरचना	४०
४.२.३	कथानक	४१
४.२.४	चरित्रचित्रण	४४
४.२.५	परिवेश	५३
४.२.६	दृष्टिविन्दु	५५
४.२.७	उद्देश्य	५६
४.२.८	भाषाशैली	५८
४.२.९	अन्य तत्त्वहरू	६०
४.२.१०	शीर्षकको सार्थकता	६२

पाँचौं परिच्छेद

अतृप्त उपन्यासको प्रवृत्तिगत विश्लेषण ६४-७४

५.१	मनोवैज्ञानिक यथार्थवादी उपन्यास	६४
५.२	चरित्रप्रधान उपन्यास	६५
५.३	नायककेन्द्रित उपन्यास	६५
५.४	वैयक्तिक चरित्रको प्रस्तुति	६६

५.५	विभिन्न वर्गका पात्रको प्रयोग	६६
५.६	पात्रका चारित्रिक गुण-दोषको यथार्थ चित्रण	६७
५.७	गतिशील र स्थिर दुवै स्वभावका पात्रको प्रयोग	६७
५.८	पात्रहरूमा स्वच्छन्दतावादी प्रवृत्ति	६८
५.९	मान्छेका यौन आकाङ्खालाई प्रस्तुत गर्ने प्रयत्न	६८
५.१०	चेतन र अवचेतन मनको द्वन्द्वको प्रस्तुति	६९
५.११	आन्तरिक तथा बाह्य परिवेशको सजीव चित्रण	७०
५.१२	सहरकेन्द्रित परिवेश	७१
५.१३	भारतीय नेपाली सामाजिक जीवनको चित्रण	७२
५.१४	प्रकृतिचित्रण	७२
५.१५	आत्मकथात्मक वा संस्मरणात्मक शैलीको प्रयोग	७३
५.१६	लेख्य मानक र साहित्यिक भाषामा जोड	७३
५.१७	सहज र सरल भाषाको प्रयोग	७४

छैटौँ परिच्छेद

	निष्कर्ष तथा उपसंहार	७५-८०
६.१	निष्कर्ष	७५
६.२	उपसंहार	७९
	सन्दर्भग्रन्थ सूची	८१

अतृप्त उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन

– अम्बिका सिग्देल २०६४

अतृप्त उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन

– अम्बिका सिग्देल २०६४